

# Morus magyaros ország-magyarázata

TÓTA PÉTER BENEDEK

## **Közelítés Morus Tamás Bátorító párbeszéd megpróbáltatás idején című dialógusához**

1958-ban született. Teológiát és irodalmat tanult. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanít angol irodalmat. Morus Tamás életművét kutatja.

### **Életrajzi előzmények**

<sup>1</sup>*The Confutation of Tyndale's Answer*. In: *The Complete Works of St. Thomas More*. Volume 8, Parts I–III. Edited by Louis A. Schuster, Richard Marius, James P. Lusardi and Richard J. Schoeck. Yale UP, New Haven, 1973. (A kritikai kiadás jelzése a továbbiakban CW a vonatkozó kötet számmal kiegészítve, amit szükség esetén az oldalszám követ.)

### **Irodalomtörténeti előzmények**

<sup>2</sup>*The Apology*. CW9. Edited by J. B. Trapp. Yale UP, New Haven, 1979.

Morus Tamás, Anglia lord kancellárja — miután VIII. Henrik az angol papságot behódolásra kényszerítette 1532. május 15-én — lemondott hivataláról 1532. május 16-án. A lemondást nem a nyugalom évei követték. Morus megírta Tyndale-nek az ő eretnekségekről szóló párbeszédére adott válaszának cáfolatát (1532–33).<sup>1</sup> Megírta 1533-ban apológiáját,<sup>2</sup> amelyben hitvitázó tevékenységét védi meg, és figyelmeztet az ország valós helyzetére, „mely oly mélyre mélyre mélyre mélyre (*sic!*) zuhanhat” (CW9 70), hogy onnan talán soha nem támad fel. Ugyanebben az évben egy hitvitázó iratában az aktuális politikai törvényjavaslatokat is támadja.<sup>3</sup> Ugyancsak 1533-ban írta meg Morus utolsó hitvitázó iratát, amely az átváltozás szentségtanával foglalkozott.<sup>4</sup> Az oltáriszentségről írt munkája szinte viatikumnak is tekinthető, amivel a Krisztus szenvedéséről való elmélkedést<sup>5</sup> készíti elő 1534 elején. Ebben az elmélkedésben arról is ír, hogy a hitbéli meghasonlás következtében egyetlen keresztény ország sem marad fenn. A későbbiekben lelkiismereti okokra hivatkozva nem esküdött fel az új örökösödési törvényre, ezért a Tower egyik cellájába zárták 1534. április 17-én. Mivel a börtönben sem tört meg, felségárulás címén halálra ítélték, és 1535. július 6-án lefejezték. Élete utolsó éveiben testi és lelki megpróbáltatások neheztedek rá megromlott egészsége miatt, s amiatt, hogy VIII. Henrik magánéleti és közéleti problémáinak következményei a közéletben is részt vevő magánemberek, valamint az európai országok — köztük Magyarország — sorsát is sújtották. Ilyen körülmények között és ilyen tapasztalatok terhe alatt született 1534–1535-ben a *Bátorító párbeszéd megpróbáltatás idején*<sup>6</sup> — fiktív magyar keretben.

A bátorító, vigasztaló megnyilatkozások nem előzmény nélküliek az irodalom történetében. Jézus búcsúbeszéde és imája (Jn 14,1–17,26) több helyütt visszhangzik Morus *Bátorító párbeszédében*: a Vigasztaló, a viszontlátás, a béke, a szeretet, a mennyei haza ígérete. A János-evangélium háttérében feltérképezhető az antikvitás Krisztus előtti vigaszirodalma.<sup>7</sup>

Ez utóbbi hagyományba iktatódik Boethius műve is. *A filozófia vigasztalása*<sup>8</sup> Nagy Alfréd király, később Geoffrey Chaucer, majd I. Erzsébet királynő fordításában lett angollá. Ez a latin di-

<sup>3</sup>*The Debellation of Salem and Bizance.* CW10. Edited by John Guy, Ralph Keen, Clarence H. Miller and Ruth McGugan. Yale UP, New Haven, 1987.

<sup>4</sup>*The Answer to a Poisoned Book.* CW11. Edited by Stephen Merriam Foley and Clarence H. Miller. Yale UP, New Haven, 1985.

<sup>5</sup>*Treatise on the Passion.* CW13. Edited by Garrey E. Haupt. Yale UP, New Haven, 1976.

<sup>6</sup>*A Dialogue of Comfort Against Tribulation.* CW12. Edited by Louis L. Martz and Frank Manley. Yale UP, New Haven, 1976. (Az innen származó idézet jelölése: CW12 oldal/sor.) A modernizált változatot Frank Manley bevezető tanulmánya és jegyzetei kísérik: *uo.*, 1977. Életrajzok: Richard Marius: *Thomas More.*

*A Biography.* Alfred A. Knopf, New York, 1985.; Peter Ackroyd: *The Life of Thomas More.* Vintage, London, 1999.

<sup>7</sup>Raymond E. Brown: *The Gospel According to John.* Volume 2. Geoffrey Chapman, London, (1966) 1971, rpt. 1978, 581–601.

<sup>8</sup>Anicius Manlius Severinus Boethius: *A filozófia vigasztalása.*

alógus — a *Bátorító párbeszéd* előfutáraként tekintve — Szepešy Tibor utószavával mutatható be (155–169). Boethius fiatalon lett konzul. Filozófusnak tartotta magát, s Platón hatására vállalt politikai szerepet. Tudhatta, hogy Teoderik tekintélye bizonytalan egyensúlyt tarthat csak fenn rómaiak és gótok közt, mégis megpróbált felelősségtudattal és igazságigénnyel szolgálni a közéletben. Írói-tudósi vágyai Platón, Arisztotelész és Ciceró munkáihoz vezették, írt kommentárokat, ismeretelméleti és teológiai értekezést, készített vitairatot. Irodalmi igényessége dialógusok és költemények komponálásra ösztönözte. Karrierje végét Iustinus császárnak a közszolgálatokra vonatkozó rendelete, valamint a császár és a pápaság viszonyát rendező szerződése készítette elő; ezek felborították Teoderik uralmának nyugalmát. Egy vitás ügyben Teoderikkal szemben egy patrícius oldalára állt, amiért 524-ben fejét vették. Míg a börtönben volt, magát megemberelve (12) megírta *A filozófia vigasztalását* „a lelkiismeret függetlenségével” (13). „Ez a töretlen, szorongattatások közt csak megacélosodó tartás és művészi-filozófiai megjelenítése adja a *Consolatio* rangját” (166).

A *Bátorító párbeszéd* kritikai kiadása rámutat, hogy a filozófiai vigasztalás hagyománya mellett a másik hagyomány a vallás oldalán található. Ez a vonulat az üdvtörténet és a bibliai ígéretek nyomán alakult ki, és felölelte a Krisztuskövetés, a keresztút, a *contemptus mundi* és az *ars moriendi* témáját. Morus idejében Angliában is jelentek meg ilyen írások, például: „Bátorító könyv mindenféle megpróbáltatás ellen” (*The Book of Comforte Agaynste All Tribulacyons*, 1505), „Orvoslás a kísértés bajai ellen” (*The Remedy Agenst the Troubles of Temptacyons*, 1508), Erasmus „A világ megvetéséről” (*De Contemptu Mundi*, angol fordítása 1533-ból ismert), „Tanítás a halálról” (*The Doctrynnall of Dethe*, 1498 és 1532), (CW12 cxviii). Ilyen értelemben a filozófia hagyománya mellett a hit hagyománya is szerepet kap, sőt a *Bátorító párbeszéd* onnan indul, ahol *A filozófia vigasztalása* véget ér: „Alapozásként a hittel kell kezdenünk” (CW12 12/6–7).

Morus azonban nemcsak ezt a két irodalomtörténeti hagyományt ötvözi és folytatja, hanem saját életművében a szerves fejlődést is teljessé teszi. A *Bátorító párbeszéd* három könyve közül az elsőnek az előszavában arról értesülünk, hogy a végső dolgokról, a halálról, az ítéletről, a mennyről és a pokolról való elmélkedésre kellene fordítania az embernek ideje nagy részét, sőt egész életét (CW12 4/12–13). Morus művei között fennmaradt egy befejezetlen értekezése a Szentírás következő szavairól: „*Memorare nouissima, & in eternum non peccabis* — Gondolj a végső dolgokra, és soha nem fogsz vétkezni”<sup>9</sup> (CW1 127/2–7). Ez a talán 1522-ben töredékesen íródott mű mutatja a legtöbb párhuzamot a 22–23 évvel később írt *Bátorító párbeszéd* szövegével, s fi-

Fordította Hegyi György.  
Magyar Helikon,  
Budapest, 1970.

### Történelmi előzmények

<sup>9</sup>*English Poems, Life of Pico, The Last Things.*  
CW1. Edited by Anthony  
S. G. Edwards,  
Katherine Gardiner  
Rogers and Clarence H.  
Miller. Yale UP, New  
Haven, 1997. (Az innen  
származó idézet jelölése:  
CW1 oldal/sor.)

<sup>10</sup>*Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII.*  
Edited by J. S. Brewer,  
James Gairdner and R.  
H. Brodie. 21 volumes.  
London, 1862–1932.  
(Ennek a forrásnak a jelölése: LP kötet/oldal.)

<sup>11</sup>*Mohács emlékezete.*  
Európa Könyvkiadó,  
Budapest, 1979, 179.

<sup>12</sup>A tanulmány szövegének terhet könnyítendő, a diplomáciai forrásgyűjtemény 1531-től 1536-ig terjedő tartományából a talán leginkább lényeges helyek: LP 5/69–70, 85, 258, 392, 408, 438, 452, 458, 466, 504, 520, 549, 641; 6/574–576; 7/479, 580; 8/1, 18, 19, 203. 246-247; 11/402.

gyelmet érdemel az is, hogy Morus fiatalkori latin versei alig kevesebb, mint fele annyi utalást tartalmaznak, s hogy az *Utópia* szövegében található a második legtöbb utalás (CW1 lxii). Ennek ismeretében elmondható, hogy Morus egész életében hittel a végső dolgokról — köztük a mennyek országáról — elmélkedett. Alapozásként a hittel kezdte, s mindvégig erre épített saját országa szolgálata és a más országokkal kapcsolatos diplomáciai szolgálata során.

A *Bátorító párbeszéd* történelmi kontextusának vonatkozásairól bőven olvashatunk a kritikai kiadás bevezető tanulmányában. Mindezen túl a diplomácia-történeti források egy szűk halmazából, az állampapírok egy kis részéből<sup>10</sup> olyan mozzanatokat szeretnék feleleveníteni, amelyek segítségével fogalmat alkothatunk arról, hogy amit Morus utolsó éveiben és közvetlenül utána Angliában Magyarországról tudtak, azt hogyan tudták, s arról is, hogy az angliai magyar országkép milyen angol országképet festett európai árnyékolásban.

Az imént megjelölt célok megfigyelhetők a törökökről, illetve „a Törökről,” azaz a Nagy Szulejmánról szóló beszámolók alapján. Ezek a tudósítások sokszor egyszerre ecsetelik a magyar, az angol és az európai képletek érdekes összefüggéseit. Fontos forrás ebből a szempontból Eustace Chapuys, V. Károly londoni követe. Az ő jelentéseiből értesülünk többször Antonio Giovanni da Burgio lépéseiről is, aki pápai nunciusként szolgált Magyarországon 1523-tól az 1526-os mohácsi csatavesztés utáni napokig, és 1527-től 1529-ig, majd 1530-tól 1533-ig szintén nuncius VIII. Henrik udvarában.<sup>11</sup> Feltételezhetjük, hogy a nuncius közlendőin keresztül hiteles hírek juthattak Morus Tamáshoz is. Az állampapírok egzaktága ugyanakkor most nem vizsgálat tárgya, az érdeklődés előterében ugyanis az áll, hogy ezek a megnyilatkozások milyen képet adnak.<sup>12</sup> A diplomácia-történeti állampapírokat olvasva európai keresztmetszetet kapunk Portugáliától Magyarorszáig és Londontól Nápolyig. A keresztmetszet összekepe nem túl megkapó. Tisztázatlan a képlet: összerosódik a magánélet és a közélet, összeütközik a magánérdek és a közérdek. Ez az elvont formula döbbenetes hasonlóságot mutat Anglia és Magyarország között. VIII. Henriket érdekei a pápaság ellen hangolták, ezért küzdenie kellett a német-római császár ellen is. Szapolyai Jánost érdekei szembeállították Habsburg Ferdinánddal, ezért érdekei érvényesítése végett a német-római császárra nem számíthatott. A pápaság segítséget kért Henriktől „a Török” ellen, de nem kapott, sőt Henrik inkább „a Törökkel” szövetkezett; Magyarországnak segítyt gyűjtött a pápaság „a Törökkel” szemben, de Szapolyai „a Törökkel” is szerződést kötött. Henrik konvertibilissé tenné feleségét „a Török” elleni ügyben, Szapolyai követe pedig Magyarország helyzetét tenné konverti-

bilisé „a Török” elleni ügyben. Henrik úgymond reformálja államegyházát, hogy magánéletét megoldja; Szapolyai pedig még a reformátorokkal is összeáll, hogy a német nyelvterületen belüli meghasonlással helyzeti előnyhöz jusson. Úgy tűnik továbbá, hogy sem Henriknek, sem Szapolyainak nem kifejezett érdeke, hogy a német nyelvűekkel kapcsolatban kialakuljon a béke. Az így felsorolható azonosítók után azonban különbségek is említettek, amelyek viszont még megdöbbentőbb azonossághoz vezetnek. Magyarországra kívülről telepedett be „a Török,” s irtotta ki a magyart elhurcolással, lemészárlással. Angliában Henrik belülről viselkedett „a Török” módjára: családtag eltaszításával, hozzá közelállók kivégzésével, esetleg száműzetésével. Ezen túl pedig mindkét ország esetében találunk olyan mozzanatot, hogy a hízelkedő szövetkezés szándékát a letámadás váltja fel. Érdekes, de nem túl meglepő ezek után, hogy a felvázolt mátrixban kialakul „a Török” metaforája: Henrik örül „a Török” inváziójának, a francia követ „a Török” helyett „a Török” módjára területet hódítana, Henrik célja érdekében szentesíti — magáévá teszi — „a Törököt” mint eszközt, Aragóniai Katalin látomásában a Henrik teremtette ügy — szinte metonimikusan — „a második Törökként” jelenik meg, a maga keltette zűrzavarban Henrik egyetlen reménye „a Török,” a velencei emigrációban élő Reginald Pole — az egykori exeteri főesperes, majd 1536-tól bíboros — szerint Henrik „a Török.”

Egy ilyen összehasonlító történelmi, politikai, mentalitás-történelmi áttekintés után nem meglepő, hogy Morus párbeszédében is felmerül „a Török” metaforikus alakja Magyarországról Angliába átszállítva — és viszont.

#### Történelmi és irodalmi metafora

Az iménti átvitel, a metafora szinte már meg is teremti az irodalmiságot, az irodalom történetét. Ha az átszállítás idegen szinonimáját szintén felfedjük, a transzferálást, akkor ennek az aktusnak a tulajdonképpeni megfelelője, a *translatio* — az átvitel — a képes értelmű átültetéssé válhat, a filológiai fordítás eredményévé, amihez hermeneutikai értelmezés is társul.

Morus dialógusa esetében ez az aktus történik, ez a folyamat zajlik, és ilyen eredmény várható. Ezt a címlap teszi kétségtelenné: *Bátorító párbeszéd megpróbáltatás idején, amelyet egy magyar készített latinul, latinból fordították franciára és franciából angolra* (CW12 3/1–6). A párbeszéd záró fordulata megerősíti az ilyen átvitelt: a jó tanácsok nemcsak a mi nyelvünkön, magyarul örződnek meg, hanem németül is (CW12 320/4–16). A kritikai kiadás apparátusa szerint a német nyelv azért maradhatott ki a közvetítő nyelvek sorából, mert valószerűbbnek tűnhetett a francia közbeiktatása, mivel a reneszánsz idején a francia vagy az olasz bizonyult az angolra fordítás bejáratott útja-módjának (CW12 331). Ezt látszik igazolni Morus 1522-re datált értekezése feltételezett keletkezés-történetének egyik szála, amely a már fel-

állított párhuzamot, az életművön áthúzódó motívumismétlődést erősíti meg újra *A végső dolgok* és a *Bátorító párbeszéd* között. A kritikai kiadás bevezető tanulmánya bemutatja, hogy a tizenegyedik és tizenötödik század folyamán kialakult a hagyomány, amely a végső dolgokról szóló értekezések megírását befolyásolta. Ennek során keletkezett egy *Cordiale de quattuor movissimis* című írás 1380 és 1396 között. Kéziratossá és nyomtatott változattá is fennmaradt latin, francia (1455, illetve 1474) és angol nyelven (1476, illetve 1479 és 1496). Noha nem biztos, hogy ez Morus torzóban maradt értekezésének forrása (CW1 lxvii-lxviii), de a nyelvi-fordítási hármasság miatt érdekes a *Bátorító párbeszéd* címében foglalt fordítási nyelvhármas kapcsán. Különösen hangsúlyos lehet ez a párhuzam, ha figyelünk a címbéli *Cordyal* értelmezésére a mű előszavában. A mű célja ugyanis az olvasó számára az lenne, hogy „elméje megerősödjék, egészen emlékezzék erre a négy végső dologra, valamint hogy ezek az egészség erejével vésődjenek a szívébe” (CW1 lxviii). Ez a szellemi-lelki, sőt szívbeli megerősödés, amely *A végső dolgok* keletkezésének hátterében fellelhető, hangot kap a *Bátorító párbeszéd* lapjain is: „mivel számos bátorító dolgot kívánsz tőlem, amit megőrizhetsz az emlékezetnek, és amivel a teidet vigasztalhatod, (...) legyen kéznél számodra a bátorítás tárháza, hogy erre hagyatkozzál, és hogy szívedben tartalékul álljon a komoly megpróbáltatás alkalmával esetleg felmerülő keserű rettegés mérgének ellenszereként” (CW12 8/16-18, 9/10-13).

A szívbeli megerősödés biztosítására a nyelvhasználat új irányt vesz a párbeszéd végső fordulatával: „arra kérem a mi Urunkat, árássza ki Szentlelkét az olvasó keblébe, hogy bensőleg tanítsa őt a szívében, nélküle ugyanis keveset érne mindaz, amit a világ összes szája tudna tanítani az embernek fülhallás útján” (CW12 320/23-26). Az átvitel — akár metafora, akár *translatio* — ezen a ponton transzcendens karaktert kap.

#### A rumináció mint módszer

<sup>13</sup>*De tristitia Christi.*

CW14. Edited by  
Clarence H. Miller. Yale  
UP, New Haven, 1976.

(Az innen származó  
idézet jelölése:  
CW14 oldal/sor.)

Ennek az egyszerre legbensőbb és egyszerre leghatártalanabb elsajátításnak és elsajátíttatásnak a módját Morus a *Bátorító párbeszéd* párjaként létre jött, de befejezetlenül maradt másik börtönbeli nagy munkájában, *A Krisztus szomorúságáról*<sup>13</sup> elmélkedő latin írásában jelöli meg: „ha valakire gyöttrődés telepszik, szorong a szíve, vagy félelem fogja el, annak kétségtelenül vigasztalásra van szüksége, hogy összeszedje lelkieréjét. (...) Krisztus gyöttrődése a legüdvösebb: (...) a levertet és elesettet jó reménnyel bátorítja. (...) Akit viszont túlságosan megtört a gyötrellem, és erősen retteg, hogy kétségbeesésbe ne zuhanjon, gondoljon Krisztus halálfélelmére, szüntelenül elmélkedjen erről és ismételten hányja-vesse meg magában (*meditetur ac ruminet*)” (CW14 251/7-253/5). A gondolkodást és az elmélkedést — a szellemi és a lelki tevékenységet — a ruminálás organikus eseménye váltja fel.

<sup>14</sup> „Meditatio — Ruminatio.” In: *Erbe und Auftrag*, 1977, 83–93.

A ruminálás hagyományát Fidelis Ruppert mutatja be az egyházatyák irodalma alapján.<sup>14</sup> Az alapvetően az összetett gyomrú, kérődző állatokra jellemző ruminálás folyamata alkalmasnak bizonyult arra, hogy a kinyilatkoztatott isteni szó és a befogadó viszonyát érzékeltesse a hagyományos, eredetileg monasztikus szívbeli lelkiélet esetében. A szó hallása-olvasása a táplálék befogadása, a róla való gondolkodás pedig a kérődzés. Ahogy felüdüti és megerősíti a testet az így felvett táplálék, úgy üdüti fel és erősíti meg a szívet az így befogadott szó: akár a Szentírás szava, akár az Isten Szava. Szent Ágostonnál Isten Szava kenyér-karakterű. Arles-i Caesarnál a Szó és a befogadó szó szerinti spirituális emésztése és asszimilációja a szívben végbemenő rumináció. (87) Míg a meditáció alkalmával hitbeli igazságok átgondolására kerül sor és a racionális elem válik hangsúlyossá, addig a rumináció ment marad az intellektualizálódástól, mert a rágás, emésztés érzékeltetésével az, amit a bensőnkbe fogadtunk, nem a fejbe szökken, hanem a szívbe száll. A rumináció a szívbeli megragadás, az egész ember megérintettsége, ami belsőleg átalakít (92–93).

#### Szövegszerkezeti átalakulás

<sup>15</sup>A *dialogue Concerning Heresies*. CW6. Edited by Thomas M. C. Lawler, Germain Marc'hadour, Richard C. Marius. Yale UP, New Haven, 1981.

A belsőleg történő átalakulás a *Bátorító párbeszéd* folyamán is bekövetkezik a rumináció során. A belső átalakulás egyrészt megtörténik Morus szövegszerkesztési gyakorlatában. Míg az *Utópia* és *Az eretnekségekről folytatott párbeszéd*<sup>15</sup> étkezési alkalmak külső keretére épül, addig a *Bátorító párbeszéd* középső, második könyve elején és végén találunk csak utalást tulajdonképpeni étkezésre. Ez a belső könyv azzal indul, hogy megjavul az étvágy (vö. CW12 78/5–6), s azzal zárul, hogy kezdődhet az étkezés (vö. CW12 187/1). Morus korábbi szerkesztési szokása szerint az étkezési motívum periférikus elhelyezése a gondolatok mondanóját engedte központilag érvényesülni. A *Bátorító párbeszéd* esetében azonban a motívum átszerkesztésével annak jelentősége is átalakul: egyfelől ugyan centrálissá lesz a középső könyvbe illesztve, másfelől viszont a központi könyvnek csak a peremén foglal helyet. Ezzel a „finom” szövegszerkesztési átalakulással a beszélgetés gondolati mondanója egyszerre jelenik meg úgy, mint aktuális esszencia és potenciális forma. Így válik a rumináció konstitutív elemmé már az első könyv elején, amikor kérdésessé válik, miként lehet felemelni a szíveket (liturgikusan, biblikusan, felebarátként; vö. CW12 3/15–16), s a harmadik könyv végén is, amikor a Lélekkel a tanítás a szívbe száll (pünkösdi módra megerősítés, konfirmálás végett; vö. CW12 320/24–25).

#### Személyes átalakulás

A *Bátorító párbeszéd* jelentős belső szerkezeti átalakulásán túl a belsőleg történő átalakulás másrészt személyes is. Morus írásában megszokott, hogy mondanóját dramatizálva, személyekre bontva adja elő. Az *Utópia* esetében például „Morus” és „Raphael” Morus két főalakja. *Az eretnekségekről folytatott párbe-*

széd alakjai „More” és a „Messenger”. Érdekes lehet, hogy mindkét esetben találkozunk egy határozott Morus-perszónával, viszont a közös téma kapcsán a beszélgetőtárs is azt a benyomást kelti, hogy nagy valószínűséggel Morus-alteregő. A második személyek, Raphael és a Messenger, azaz a küldöttek jellege némiképp angyali. A másodikként említett műben feltűnő lehet még az alliteráció, ami — harmonizálva — mintha a hasonulás irányába mozdítaná el a két figurát. A *Bátorító párbeszéd* szereplői ugyancsak érdekesek ilyen szempontból.

Antal és Vince beszélget. Egy öreg meg egy fiatal. Antal az élete vége felé jár, Vince bevezetésre vár az élete és egy új életszituáció elején. Antal a betűrend elején áll, Vince a végén. Vince kezdi a beszélgetés fonalát, Antal mondja a zárszót. Vince úgy jön, mintha menne, tudniillik az életből távozás gondolatával érkezik, Antal viszont úgy búcsúzik, mint aki új érkezésre vár. Antal és Vince saját kiegészítő motívumai szinte egymás komplementer elemeinek is tetszenek. A dialógus aktusa, a párbeszéd helyzete a beszélgetés folyamán olyan társalkodási szituáció, konverzációs alkalom, amikor az eszmecsere mellett a jellemző gondolkodásmód vagy gondolkodási mechanizmus elvileg akár odáig is juthat, hogy a partnerek konvertálódnak, átalakulnak, átváltoznak.

**Antal**

Antalról Vincétől a beszélgetés elején megtudjuk, hogy hosszú és erényes, férfiasan vitéz életet élt, kiemelkedően jártas az Isten törvényében, azaz a Bibliában és az egyházi szokásokban-szabályokban, sok félelmet és próbát kiállt, fogságban edződött, már készül szembenézni a halállal, s mindezeket túl jelenléte és tanácsai vigaszt, bátorítást és erőt adtak övéinek, akiknek így lelki atyja, sőt szinte édesapja lett (CW12 3/22–4/5). Ebből a jellemzésből akár Morusra is gondolhatnánk, akit lányával folytatott levelezéséből ilyenek ismerhetünk meg.<sup>16</sup> Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg Morus patrisztikus műveltségéről sem, s így még a Szent Athanázról ismert Remete Szent Antal életírására is gondolhatnánk.

**Vince**

Vince karaktere a harmadik könyv huszonhatodik fejezetéből ismerhető meg, Antal ruminációjából, amikor szinte ízlelgeti a szót: *Vincenti*... Antal ruminációja a Jelenések könyvének második és harmadik fejezetéből, a megpróbáltatásokat tanúságtevőként, mártírként kiálló győzőknek tett mennyei ígéretekben táplálkozik, hogy például az élet fájáról kap enni (Jel 2,7; CW12 309/12–13). A Jelenések könyvét Szent János evangélista Patmos szigetén írta, ahol az antikvitásban büntető kolónia volt. Morus tényleges helyzetében és ruminatív beállítottságában akkor és ott ez a szöveg biztosított számára erőt adó táplálékot: *Vincenti*... A második „Vincés” ígélet az erősítő mennyei táplálékon, a mannan túl egy kövön olyan új nevet is ad, amelyet senki más nem ismer, csak az, aki kapja (Jel 2,17; CW12 309/18–23). Ennek az

<sup>16</sup>Elizabeth Frances

Rogers (ed.): *The*

*Correspondence of Sir*

*Thomas More*. Princeton

UP, Princeton, 1947.

## A saját új név

összetett (bibliai, filológiai, irodalmi, ismeretelméleti, hermeneutikai) helynek az az érdekessége, hogy mintha Vince ezt nem tudná, nem ismerné, hiszen ő jön Antalhoz bátorító és megerősítő tanácsért. Vince ezt annak ellenére nem tudja, hogy nevének eredete azt jelenti, hogy „győző vagyok; erőt veszek, úrrá leszek valamin”. Vince ezt még nem tudja, talán még önmagát sem ismeri eléggé. Antal viszont ismeri és tudja is ezt. Úgy látszik, ő lenne az, aki ezt kapja. Meglepő módon ebből még azt is kiolvashatjuk, hogy Antal: Vince. Ez a névátvitel a két személy lényegét egy-mássá alakítja át a ruminációban. Antal-Vince elmékedésében azonban még egyszer szerepet kap a névadás. A Jelenések könyvéből idézett beszélő, aki „az Első és az Utolsó” (Jel 1,17), megígéri, hogy a megszólított győzőt oszloppá teszi Isten templomában, és onnan többé nem távozik, ráírja Istene nevét és Istene városának a nevét, az új Jeruzsálemét, amely az égből, Istenétől száll alá, és ráírja az ő saját új nevét is (Jel 3,12–13; CW12 310/7–11), Ezen a ponton az iménti kő oszloppá erősödik, és London egykori bírása remélheti, hogy stabil támaszként bekerülhet abba a templomba, amely Isten városában van, s amelyet fiatal ügyvéd korában nyilvános előadásokat tartva próbált megérteni és megértetni Szent Ágoston szövege alapján. Figyelnünk kell még arra ebben a ruminációban, hogy az ígéretet tevő beszélő saját új nevét írja rá hallgatójára. Viszont ezt a nevet sem ismeri senki, csak ő maga, aki ebben az esetben nem más, mint a győzőként visszatérő Emberfia (vö. Jel 19,12). Ilyen értelemben a „mi Urunk” (CW12 310/4) az, aki győz, s lesz prototípusává azoknak, akik győzőként — mint mártír — tanúságot tesznek. Így alakul ki Antal-Vince-Morus-Tamás új neve ebben a biblikus ruminációban. Mivel pedig az így kapott név — lévén mások előtt ismeretlen — elvehetetlen, a ruminatív átalakulásban megszületik a megnevezett eltörölhetetlen karaktere. A rumináló embert ily módon tölti el az erőt adó béke.

Antal és Vince között azonban nem csak ez a benső átalakulás történik meg. Ebben a dialogizáló ruminációban Vince nemcsak saját magának kéri a bátorítást, és Antal sem csak neki szánja, hanem rokonaiknak és felebarátaiknak, közelieknek és távoliaknak, térben és időben is (CW12 77/15–21; 79/7–10; 320/5–28). Antal és Vince közösségi szolgálata a beszélgetés elején mintha csak azokat célozná meg, akik „ebben az országban” (CW12 3/10) élnek. A beszélgetés végére azonban megjelenik a magyar nyelv mellett még egy másik is, a német (CW12 320/15), amely nemcsak egy országot fed le, hanem többet is. Így alakul át Vince külső szerepvállalása, átveszi és írásba viszi át Antal szerepét ország-világ előtt.

## Az ország magyarázata

Amikor a *Bátorító párbeszéd* körüli külső, történelmi vonatkozások egy részét vettük tekintetbe, az ötlött szembe, hogy a mű által érintett ország Magyarország és Anglia is lehetne akár. Az



ott felvázolt mátrix vonásai közül kevesebb és kevésbé kontúrozottan más országokra is érvényesnek tűnhetnek, s szóba jöhetnek Franciaország, a német nyelvterület számos országa, talán Vence szintén. A *Bátorító párbeszéd* belső jellegzetes vonásait figyelve azonban egy említett és nem említett országokat egyaránt felülmúló ország képe sejlik át a lapokon, s ez az országkép bármely országnak előképe lehetne.

A beszélgetés elején Vince úgy mutatja be ezt az országot, mint ahol minden úgy elromlott, s az emberek a tényeket oly csalfán állítják be, hogy az embernek hamar menni volna kedve. Innen, ezektől, a megváltó halálba.

Tudjuk, kora és állapota miatt Antal már távozóban van, Istenhöz. Erre az útra és találkozásra készülve viszont ő a szorongató félelmek mellett megfontolásai között elmélkedésében kontemplatív módon homlokterébe emeli a mennyország örömeit is — az ország állapotaira szintén reflektálva. A beszélgetés során meghányja-veti a felmerülő gondolatokat a megalkuvó alkalmazkodástól kezdve az öngyilkosság kísértésén át a Krisztus szeretetéért vállalt szenvedésig.

Krisztus királyi  
országja

A mennyei örömek tárgyalását így fejezi be Antal hittel — Morus pedig némi szituációs iróniával: „Nos, erre a nagy dicsőségre senki sem fejtlenül jut. A mi fejünk Krisztus, ezért hozzá kell kapcsolódnunk, és (testének) tagjaiként követnünk kell őt, ha el akarunk jutni ideig. Ő a mi vezetőnk, hogy elvezessen bennünket ide. Ő belépett előttünk, az pedig, aki utána lép be, *Debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare* (1Jn 2,6): Ugyanúgy, ahogy Krisztus járt, ugyanúgy járjon. És milyen volt az út, amelyen bement a mennybe? Ő maga mutatja meg, milyen volt az az út, amelyet Atyja készített néki, amikor az Emmausz városába igyekvő két tanítványhoz így szól: *Nesciebatis quia oportebat Christum pati, et sic introire in regnum suum?* (Lk 24,26). Nem tudtátok, hogy a Krisztusnak kinnal kell szenvednie, és így belépnie királyi országába? Szégyenszemre ki szeretne belépni Krisztus királyi országába könnyűszerrel, amikor ő maga sem kín nélkül jutott saját országába?” (CW12 311/15–28).

Az országkép ilyen ruminatív megközelítésben bármely ország képének archetípusát vetíti elénk, ami szerét ejti, hogy bármely országnak a képébe nézhessünk. A szorongató félelemtől a hiten és reményen keresztül a szeretetig jutva. A *Bátorító párbeszéd megpróbáltatás idején* így teszi teljessé az országkép benső átalakulását.

Ez az országkép — és az ilyen hozzáállás az ország képéhez — lehetővé teszi, hogy bárki vállalhassa és vállalja is saját országát, hihessen és higgyen is benne — bárhol széles e világon.